

328 543

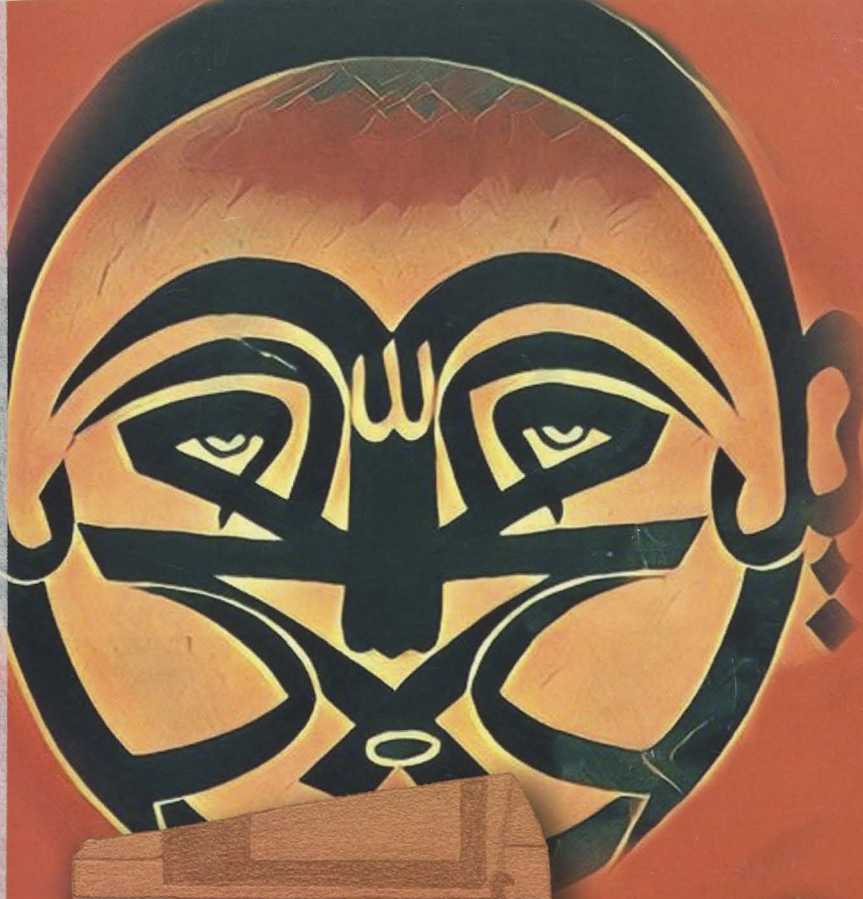
alevilerin sesi

Die Stimme der Aleviten in Europa

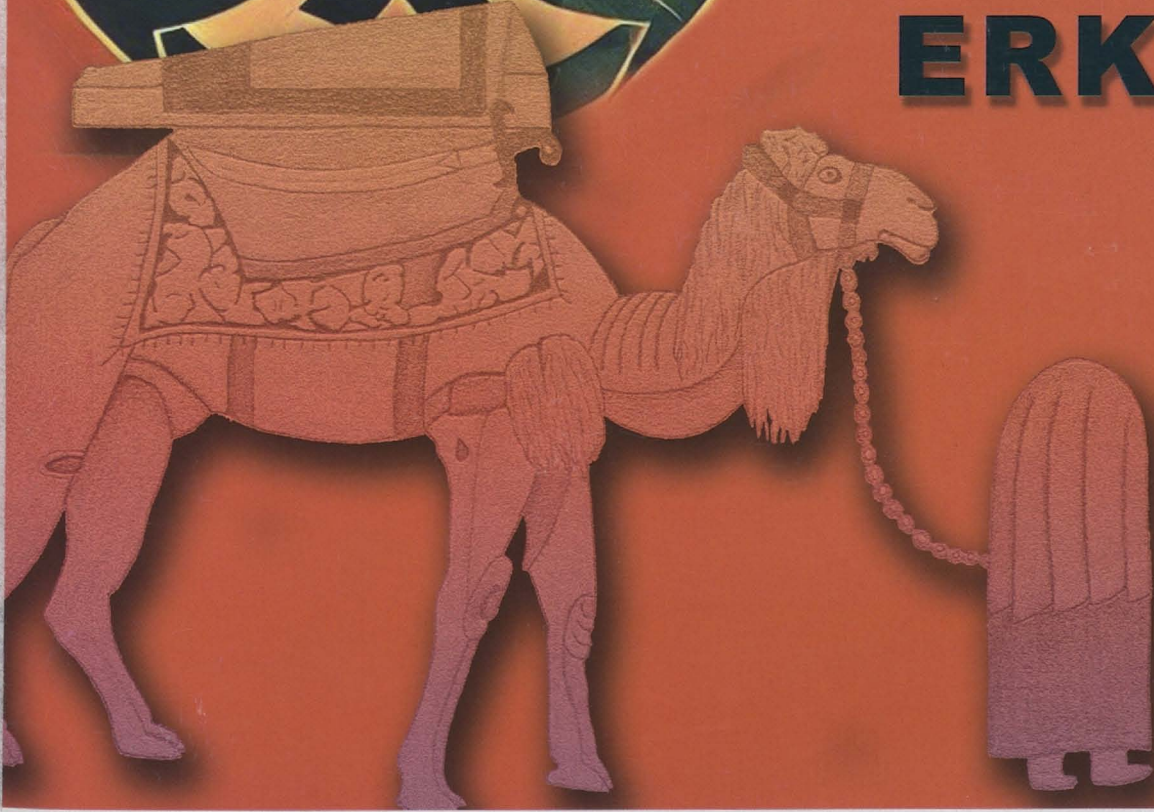
Almanya 3,00 EUR - Almanya Dışı 5,00 EUR

Nr. 212 02/2017

AVRUPA ALEVİ BİRLİKLERİ KONFEDERASYONU YAYIN ORGANI

Alevi İnancında **HAKKA YÜRÜME ERKANI**

FRANSA ALEVİ MECLİSİ

Referandum'daki Tavrımız: Hayır...

DELİL EĞİTİM AKADEMİSİ

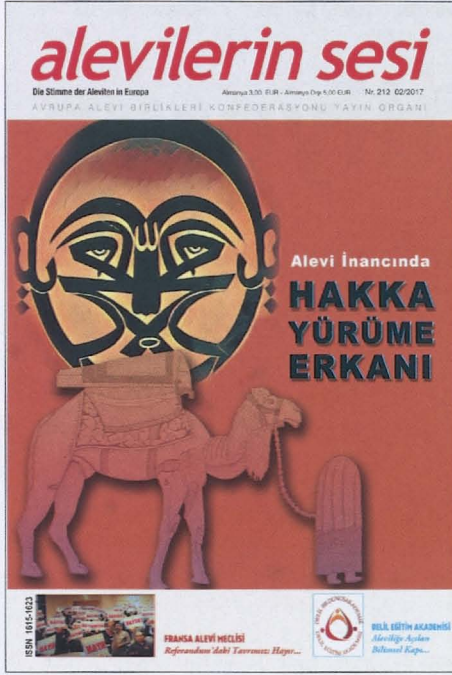
*Aleviliğe Açılan
Bilimsel Kapı...*

ISSN 1615-1623

İÇİNDEKİLER

523 543

SAYI 212

Bu sayıda...

- Tipinizi Beğenmedik... 6
- Zorunlu Din Dersleri... 8
- Hellaşma Erkani... 25
- Alevilikte Etik... 42
- Frankfurt AKM... 54
- Duisburg AKM... 56

10-11

→ Önce Dayak Sonra İhraç...

Akademisyenlerin bıraktığı cüppeleri postallarla ezerek geçen polis, gazlı ve plastik mermili müdahaleye başladı. İçeri alınmayan Siyasal Bilgiler Fakültesi eski dekanı Yalçın Karatepe ile birlikte birçok akademisyenin kapı girişinde konuşmaya çalıştığı sırada; Eğitim Sen Genel Başkanı Kamuran Karaca da müdahaleye maruz kaldı.

16-19

→ Fransa Alevi Meclisi...

"Kadınların öncülük ettiği her toplumun başarısı kaçınılmaz!" olduğuna dikkat çeken Kılıçkaya, hukukun üstünlüğünden ve kuvvetler ayrılığından yoksun olan Türkiye'deki yeni Anayasa arayışının ülkemize hiçbir getirisinin olmayacağını vurguladı.

12-14

→ Şerden Gelen Hayır

Begüm Başdaş ve Tül Akbal ile İstanbul'da on gün süren atölyenin ardından "Kampüssüzler"i, Türkiye'de akademinin durumunu, akademi dışındaki akademileri ve dönüşümü konuştuk.

20-21

→ Hakka Yürüme Erkani...

Cenaze erkânı kapsamında iki kalıp kullanımımız vardır: Birisi, devri daim olsun, diğeri devri âsan olsun. Bu kalıp kullanımlar, farklı iki gerekçeyi karşılayacak biçimde söylenir.

22-24

→ Politik Söylem Ve Alevilik...

Alevilerin yaşadığı topraklarda ekonomiye ve siyasi gelişime katkıları çok öznel etkiler yaratmıştır.

Alevilikte mezar kaldırma törenleri

Delil Eğitim Akademisi (DEA)

Yeniçeri Kıymı ve Bektaşî Tekkesinin Tasfiyesi

26-29

➤ Alevilikte Mezar Kaldırma...

Başlangıçta mezar kaldırma deyince çok daha farklı anlayışa sebebiyet veriyor. Mezar kaldırma bir nevi anma, acıları sonlandırma ve bir yakınına kaybetmenin acılarını biraz olsun azaltarak normal hayata dönme zamanı anlamını ifade etmektedir.

38-41

➤ Delil Eğitim Akademisi...

DEA Alevilerin toplumsal örgütlenme sürecinde, kültürel (inançsal, sosyal, felsefi, tarihsel) kimlik bilincinin inşasının yanı sıra, Alevi sivil toplumun kişisel ve kurumsal beceri ve kapasitelerini artıracaktır.

46-53

➤ Yeniçeri Kıymı...

Anadolu Alevi Bektaşîlerinde Hızır kimi zaman yoksul ve fakir kılığında, kimi zaman sıcak bir dost suretinde, kimi zaman yaşlı olarak, bazen genç olarak görünebilmiş.

Künye – Impressum

• **Yayımlayan - Herausgeber - :**
Alevitisches Bildungs- und Medienwerk gGmbH
(Alevitische Union Europa e.V.)

• **Sahibi - Eigentümer:**
AABK adına Hüseyin Mat
(Vorsitzender der Alevitische Union Europa e.V.)

• **Genel Yayın Yönetmeni – Chefredakteur:**
Fuat Ateş

• **Genel Koordinatör:** Metin Kaçmaz

• **Yayına hazırlayanlar - Redaksiyon:**
Özgür Öz, Baykal Arslanbuğa, (V.i.S.d.P.),
Çağan Varol, Turan Eser

• **Almanca Redaksiyon:**
İsmail Kaplan, Serdar Akın(V.i.S.d.P.),
Ali Şirin, Hasan Canoğlu, Yılmaz Kahraman

• **Fransızca Redaksiyon:** Erdal Kılıçkaya
• **Kapak İllüstrasyonu:** Seher Suluk

• **Grafik-Design:**
AF +49 178 498 29 97

• **Reklam Temsilciliği:**
Merkez: 0221-94985629

• **Hesap No:** Alevilerin Sesi
Kölner Bank, Konto No: 4 59 27 00 19, BLZ: 371 600 87

• **Yazışma Adresi – Redaktionsanschrift:**
Stolberger Str. 317, 50933 Köln. Tel: 0221 - 9498560 /
Fax: 0221 - 94985610 www.alevi.com
eMail: alevilerin.sesi@alevi.com

Temsilcilikler - Vertretungen:

BERLİN:
• Berlin: Halit Büyükgöl
0163-3205306

BADEN WÜRTTEMBERG
• **Offenburg:**
Volkan Daysal
0152-22614960
• **Mühlacker:**
0176-24051116
• **V.schwenningen:**
Aydın Kaybaki
0172-72 36 269

BAVYERA:
Bülent Uğur
0151-12763211
Celal Turhan
0151 11 600 724
• **Münih:**
Adnan Cangüder
089-35651745
• **Ingolstadt:**
Ercan Kara 0841-9317493

NRW:
• **Bünde:** Gülhan Aycık
05223-44223
• **Dortmund:** Filiz Durmuş
0231-833926
• **Duisburg:** Kemal Türkyılmaz
0173-5006860
• **Gladbeck:** Yusuf Kargın
0209-5908607
• **Wuppertal:** Hacı Ceyran
0151 40 47 75 99
• **Oberhausen:** Dursun İlhan
0174 197 19 93
• **Moers:** Fikret Güneş
0173-80 65 985
• **Bergkamen:** Metin Erdoğan
0171 84 70 229

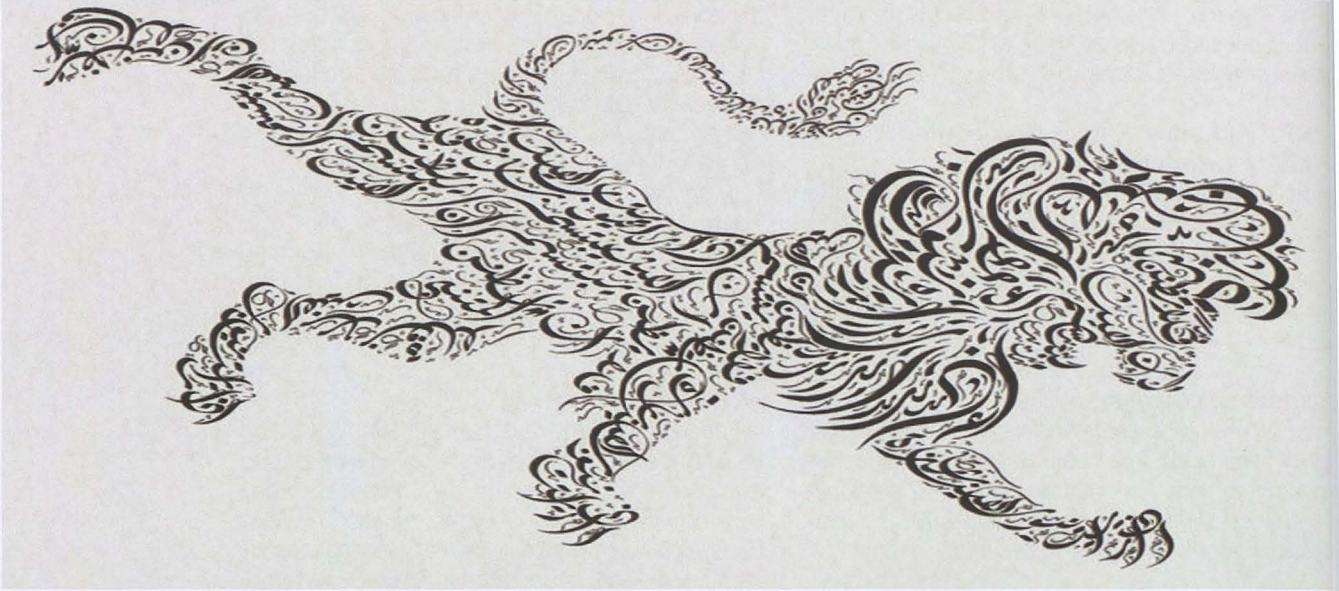
• **Osnabrück:**
Alina Arslan 05401-849141

HESSEN:
• **Hanau:** Haydar Sezigen
0172-9870239
• **Frankfurt:** Mete Özcan
0163-9877427

KUZEY ALMANYA:
• **Kiel:** Erdoğan Aslan
0174-1649833
• **Hamburg:** Durmuş Yüce
040-50747361

NIEDERSACHSEN:
• **Hannover:** Atilla Ceylan
0178-335 00 53

• **AVUSTURYA:** Aydın Şafak
0043-650 233 23 14
• **BELÇİKA:** Erkan Güngör
0032- 484 56 60 85
• **DANİMARKA:** Turan Meriç
0045-29 62 66 67
• **FRANSA:** Erdal Kılıçkaya
0033-670 96 40 83
• **HOLLANDA:** Feridun Fındık
0031-651665303
• **İSVİCRE:** İbrahim Tümay
0041-793 77 64 50
• **İSVEÇ:** Ali Çagan
0046-704449644
• **KIBRIS:** Süleyman Şaşkara
0090-5338772777
• **NORVEÇ:** Ali Kılıç
0047-92086450
• **İNGİLTERE:** Özcan Yalçinkaya
0044-207 24 16 285

Senkretizm Örneği Olarak Alevi Metinlerinde Etik Öğreti

Bu yazıda senkretizm problemi çerçevesinde Aleviliğin değerler sistemine ve bir çok güncel/pratik norm ve kurala kaynaklık eden iki metin türü ele alınmaktadır: Makâlât ve Buyruklar.

PD Dr.
Hüseyin
Ağuiçenoğlu
Öğretim Görevlisi

Dini senkretizm, yani farklı dini inançlardan belli elementlerin, tasavvurların ve pratiklerin alınıp mevcut bünyeye uydurulması, dinler tarihinde binlerce yıldan beri rastlanılan doğal bir fenomene işaret eder. Bu yüzden özgünlük göstermeyen ve tanımlama vasfı oldukça düşük olan bu terimin Aleviliğin temel belirleyici özelliği sayılması kayda değer bir noktadır. Öyle ki literatürde Aleviliğin "senkretik karakteri"ni öne çıkarmayan çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Alevi inancının bu "senkretik" özelliğine vurgu, belli şartlar dahilinde makul görülse de bu özelliğin çoğu kez genel ve kaba bir yaklaşımla "yabancı unsurların entegre olmayan yığılması" şeklinde negatif yorumlandığını ve böylece istismara oldukça elverişli olduğunu da belirtmek gerekir.

Daha da ötesi, belli inançlara "senkretik" etiketi yapılandırıldığında onun karşısına da "orjinal" ve "gerçek" dinler bloku inşa edilerek böylece dinler arasında hem bir hiyerarşi kurulur, hem de her daim var olan doğal interaksyon ve alışveriş göz ardı edilir. Oysa dinbilimde genel kabul gördüğü gibi hiç bir inanç el değmemiş bakir bir alan değildir ve mutlaka etkileşime açık bir sosyal ve kültürel çevre içinde yeşerip boy verir.

"Senkretik" yaklaşım ayrıca iç perspektivi de dik-kate almaz: Zira hiç bir Alevi ya da bir Bahai dini

mensubu, kendi inancını "karma" ve diğer inançları ise "orjinal" ve "gerçek" kabul etmez.

Bununla birlikte inanç sistemlerindeki iç içe geçmeler, birbirine karışmalar, akseptans, yontulma ve adaptasyon süreçlerinin bir zaman boyutuna ve belli merhalelere sahip olduğu da göz ardı edilmemelidir. Genelde inançların dogmalasma ve kanonlaşmalarını birlikte getiren bu uzun erimli evrimleşme, Alevilik örneğinde moderniteye rast geldiği için laiklik, milliyetçilik vb. gibi başka paralel fikir akımları tarafından yer yer kesintiye uğratılmakta ve bazen de önemli ölçüde şekillendirilmektedir.

İnanç sistemleri statik ve saf kimyasal fenomenler değildirler. Literatürde sıkça vurgulandığı gibi her inancın bir ön tarihi vardır; yokmuş gibi görünen durumlarda ise aslında esaslı bir araştırma eksikliği söz konusudur. Bu açıdan bütün dinler bir "senkretizmdir". Ama öyle bir an gelir ki yeni oluşum, kendisini meydana getiren tek tek parçaların ve unsurların toplamından farklı bir bütünlük arz eder ve sadece bu bütünlüğe özgü kaideler dahilinde işler. Bu anlamda, "senkretizm" farklı dini geleneklerden alınan parçaların mevcut (veya yeni bir) omurganın etrafında belli bir iç mantıkla organik birleşimini ve sentezini ifade eder.

Bu yazıda senkretizm problemi çerçevesinde Aleviliğin değerler sistemine ve bir çok gün-

cel/pratik norm ve kurala kaynaklık eden iki metin türü ele alınmaktadır: Makâlât ve Buyruklar. Bu yapılar bu kaynakların değişik Alevi kesimlerindeki normatif etkisinin ne olduğu sorusu tartışma dışında tutulmaktadır. Nitekim yazılı metinlerin daha çok okur-yazar bir tabaka tarafından üretilip tüketildiğini ve sosyal/kültürel/etnik bariyerlerin öbür tarafında yer alan ve bu kaynakların çekim ve etki alanına girmemiş, girememiş veya girmek istemeyen geniş kesimlerin bugünün iletişim toplumunun koşullarıyla karşılaştırıldığından eskiden çok daha rahat bir şekilde hayatiyet bulabildiklerini söylemeye gerek bile yoktur. Yani iktidar erkine sahip olabilmemiş diğer inaçlarda görülen zora dayalı bir homojenleştirme süreci Alevi tarihinde gerçekleşmediği için „yazı erbabi“nin kontrol edemediği farklı sesleri ve renkleri temsil eden Alevi periferilerinin varlık göstermesi her zaman mümkün olabilmıştır ki bu konu başlıbaşına bir araştırma alanıdır.

Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât'ı

Konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalarda her ne kadar Makâlât'ın orijinalinin Arapça yazıldığı öne sürülse de bunu teyit edecek sağlam deliller elimizde bulunmamaktadır. Bazı Alevi araştırmacılar hem bu teze hem de hâlihazırdaki Osmanlıca/Türkçe versiyonların otantikliğine, yaşayan Aleviliğe/Bektaşılığa uymayan ve hatta bu öğretinin bazı prensipleriyle çelişen özelliklerinden ötürü, kuşkuyla yaklaşmaktadırlar. Makâlât'ın – şayet orijinali Arapçaydıysa – Osmanlıcaya tercüme edilirken veya hut daha sonraki dönemlerde Osmanlıca elyazmaların çoğaltım sürecinde en azından bazı bölümlerinin tahrifata uğratılarak Sünni inşa edebiyatına uydurulduğu ileri sürülmektedir.

Her ne kadar bu iddialar tahminden öteye geçerse de yüzeysel bir bakışla bile Makâlât'taki bazı hususların Aleviliğin günümüzde genel kabul gören uygulamalarıyla uyum içinde olmadığı fark edilir. Mesela orada yapılan cihad çağrısı ve gayrimüslimlere yaklaşım hem misyonerliği tanımayan Aleviliğin toplumsal örgütlenmesine hem de Alevilerin Hacı Bektaş Veli'ye attıkları vasıflara ve onun "72 millete aynı nazarla bakma" gibi eşitlikçi öğretilerine ters düşmektedir. Makâlât'taki katı alkol yasağı, insana yaklaşım, ortodoks rituel pratikleri ve eskatologya anlayışı da Alevi-Bektaşlı uygulamalarıyla çelişen hususlardan diğer bir kaç tanesidir. Makâlât'ta belirgin bir şekilde göze çarpan ortodoks yönelim bir tarafa bırakılırsa eserin merkezinde Aleviliğin temel etik öğretisi olan "Dört Kapı Kırk Makam"ın yer aldığı görülür. Bireyi "Hakk"a ulaştırın bu mistik yol, başka hiç bir „Alevi“ kaynağında böylesine teferruatlı bir şekilde işlenmemiştir. „Şeriat“ (1), „Tarikat“ (2), „Marifet“ (3) ve „Hakikat“ten (4) oluşan bu Dört Kapı'nın her biri içinde hiyerarşik olmayan on basamak barındırır.

Bu basamaklar, başlangıcı teşkil eden ibadet şartları ve biçimlerinin yanı sıra "ilim öğrenmek" (1:2), "helâl kazanmak" (1:4), "şefkatli olmak" (1:8), "iyiliği emredip kötülüğü menetmek" (1:10) ve "edeb" (3:1) gibi genel ahlakî kaide ve prensipleri de ihtiva ederler.

Tasvirî yapılan bu "Yol"a giren ikrar sahibinin ni-

hai hedefe ulaşmasının ön koşulu ise öncelikle kendi "benliğini" (egosunu) zapt edebilmesidir. Makâlât'ta "alçak gönüllülüğe" davet edilirken bu, "toprak olmak", "turab olmak" (4:1) şeklinde kavramsallaştırılır ve böylece dönemin tasavvuf akımlarıyla uyum içinde birey bencillığe ve kibire karşı kesin bir tavır almaya yönlendirilir. "Yol"un basamakları şeklinde simgeleşen "fakirlik" (2:10), "perhizkârlık" (3:3), "sabır" (3:4) gibi asketik yaşamın prensipleri, maddi dünyadaki bağımlılıklardan kurtarmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda dünyalık olarak sadece bir "keşkülü", bir "asası" ve bir "iğnesi" olan Hz. İsa erdemli yaşamın bir timsali olarak gösterilir.

Makâlât'ta her ne kadar "Tanrı dostları bir günü tok, iki gününü aç geçirirler" denilerek oruç ve nefesine hakimiyet teşvik edilse de zühdiyenin mücerret, inziva, erbain, çile, uykudan mahrum kalma veya vücut bakımını ihmal etme gibi o dönemin birçok tasavvufî tekke ve topluluklarında yaygın olan daha ağır türlerine yer verilmez. Bilakis, "nikâh kıymak" (1:5), "nasihât ve muhabbet sahibi olmak" (2:9), "temiz yemek ve temiz giyinmek" (1:9) ve "saç kes(tir)mek" (2:3) teşvik edilir. Makâlât'taki hafifletilmiş zühdiye dünya nimetlerinden tümünden vazgeçmeyi değil, daha çok bedensel tutkuları ehliştirmeyi öngörür. Zira bir kazanca sahip olmak, evlenmek, "ümidvar olmak" (2:7), "bilgi sahibi olmak" (3:7) da Dört Kapı'nın Makamları arasında yer alır.

Makâlât'ta "şeytan fiilleri" şeklinde tasvir edilen "kinin", "hasetin", "cimriliğin", "tahmakarlığın", "öfkenin", "gıyabetin" vs. zemini olarak bireydeki "şeytan" (bedensel) içgüdüye işaret edilir. Bunun karşı kutubunda ise "erdemli davranışların kaynağı", "iyiyi ve kötüyü seçen" ve "Allah'ın yeryüzündeki terazisi" olan "akıl" yer alır. Buna rağmen Makâlât'ta "akıl" tek ve en yüksek norm koyucu olduğu söylenemez. Onun yanı sıra mürşidin („şeyh“in) otoritesine ve rehberliğine de kesin itaat şart koşulur (2:2).

Buyruk metinleri

Malâkât'la kıyaslandıklarında Buyrukların ilmi-hâl özelliklerinden ötürü Aleviler arasında daha büyük bir yaygınlık gösterdiği görülür. İmam Cafer-i Sadık ve Şeyh Safi isimlerini taşıyan bazı Buyrukların mevcut şekilleriyle onların otantik eseri olmadığı konusunda araştırmacılar arasında genel bir kana egemendir. Alevi-Kızılbaş "Yol"unun önemli bu iki şahsiyetinin bazı fikirleri temel alınmış olsa da Alevi inancının belli ritüelleriyle ilgili kurallar ve kaidelerin yanı sıra dualar, gülbenkler ve beyitler de içeren bu metinlerden bazılarının Osmanlı-Safavi çatışmaları esnasında veya hemen akabinde (mesela Şah Tahmasp döneminden itibaren) belli bir formasyona girmeye başladıkları sanılmaktadır.

Zira metinlerde Anadolu Kızılbaşlarının Safavilere bağlılığını ve sadakatini pekiştirmeye yönelik çabalar gözden kaçmayacak derecede belirgindir. Efsanevi Şeyh Safiyüddin ile oğlu Şeyh Sadreddin arasındaki diyaloglardan tutun "Yol"dan sapanlardan alınan "tercimanın/nezirin" Şah'a verilmesine ve hemen hemen her nüshada karşımıza çıkan

Safavi hanedanının soy seceresine kadar bir çok ipucu Safavi etkisini açıkça göstermektedir. Yine metinlerin arasına veya sonuna eklenen Hatayi'nin yani Şah İsmail'in bolca şiiri de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Daha çok dedesoylu ailelerde muhafaza edilen eski yazılı bu erkânameler 50'li yıllarından itibaren Latince alfabeye transkribe edilip bugünkü Türkçeye çevrildiklerinde genellikle orjinallerinde bulunmayan "Buyruk" üst ismiyle yayınlanırlar. Zamanla "Büyük Buyruk", "Küçük Buyruk", "İmam Cafer Sadık Buyruğu" yada "Şeyh Safi Buyruğu" gibi adlar da kullanılmaya başlanırlar.

Buyruk yazmaları içerik ve strüktür olarak tıpatıp aynı metinler değildirler. Elimizdeki nüshalar hem kompozisyon ve dil hem de tematik olarak ortak özellikler gösterdikleri kadar büyük farklılıklar da arz ederler. Bu farklılıkların zamanla meydana gelen "aşınmalardan" mı, yoksa esas metinlerin baştan beri farklı olmasından mı kaynaklandığı sorusuna cevap vermek oldukça güçtür.

Bu konuda henüz esaslı bir metin kritiği yapılmış değildir. Çok sayıda ipucu, elyazmaların çoğaltım sürecinde özetleme, atlama, ekleme ve güncelleme gibi bazı müdahalelerle değişikliğe uğratıldığını göstermektedir. Bugün piyasada birçok matbu Buyruk örneğine rastlanmasına rağmen bunların genelde daha önce yeni yazıyla basımı yapılmış bir kaç temel metne dayandıkları rahatlıkla söylenebilir. Özellikle Safer Aytakin'in ilk defa 1958 de yayınladığı Buyruk nüshası ana kaynak gibidir. Buna karşın son dönemlerde ondan önemli ölçüde farklılıklar arz eden başka metinlerin de yayımlandığını görmekteyiz.

Buyruk metinlerindeki etik normlar Makâlât'taki gibi belli bir sistem çerçevesinde sunulmadığı için hem bu metinleri kendi aralarında hem de Makâlât'la karşılaştırmak kolay değildir. Bununla beraber Buyruklarda grup içi ilişkileri (mesela müshâpilik erkânını, dede-talip ilişkisini, ayin-i cemi veya ikrar almayı) düzenleyen kuralların ötesinde belli evrensel etik normlara tekabül eden belirlemelere ve önermelere rastlamak pekâlâ mümkündür.

Buyruk yazmalarının etik omurgasında Dört Kapı Kırk Makam değer sisteminden önemli ölçüde elementler bulunmaktadır. Buna rağmen bu tasavvufi öğretiyi hiç bir metinde Makâlât'taki gibi derli toplu bir şekilde işlenmemiştir. Buyruklarda bu öğretilere dair belli parçalar/alıntılar verildiğinde

bile bu parçaların ihtivası ve yorumlanması hususunda hem değişik Buyruk metinlerinin kendi aralarında hem de Makâlât'la kıyaslandıklarında farklılıklar görülür.

Birçok Buyruk nüshasında farklı bağlamlarda Dört Kapı'ya ve onların aşamalarına atıfta bulunulur, fakat hiçbir yerde ne teker teker bu "Kapılar" ne de "Makamları" açıklanır. Mesela 1612 /1613 tarihli Buyruk yazmasında her "Kapı" etrafıca anlatılmayan sadece yedi makamdan daha doğrusu "bâb"dan oluşmaktadır. Bununla beraber, Makâlât'ta "Yol"un basamakları olarak tanımlanan etik ilkeler, Buyruk metinlerinde farklı bağlamlarda ve başka hükümler veya davranış kurallarıyla iç içe geçmiş bir vaziyette karşımıza çıkmaktadırlar.

Tipki veya özdeş kavram ve kavramlaştırmalara da sıkça rastlanılır. Mesela insanlara eşit davranmayı öneren "yetmiş iki milleti ayıplamamak" prensibi Malâkât'ta Hakikat Kapısı'nın ikinci makamını oluştururken, bir Buyruk nüshasında farklı bağlamlarda "yetmiş iki millete yek nazâr ile baka" veya "yetmiş iki millete cümle eşyaya bir nazâr ile baka" şeklinde ifadesini bulur. Makâlât'ta mütevizilik basamağı olan "toprak olmak" veya "turab olmak" (4:1) Buyruk metinlerinde aynı ifadeyle ve aynı anlamda kullanılmaktadır.

Makâlât'taki Dört Kapı Kırk Makam etik sisteminde "son merteye"ye ulaşmak için tavsiye edilen "asketik" yaşam, Buyruk metinlerinde "takva ehli"nin uygulaması gereken esas "fazilet" olarak sunulmaktadır. Bununla birlikte orada sürekli yinelenen tasavvufi „Mutu kable ente mutu“ [al-Mautu qubla al-mauti] ("Ölmeden önce ölmek") formülü "özüne dönme" veya „Hakk'ı tanıma“ yolunda sadece dar anlamda nefsi/"eti" "öldürmek" manasında kullanılmıyor; aynı zamanda "uykusuz kalma", "az yeme" ve "halvet" gibi daha kapsamlı zühdi formları da içeriyor. Yani bazı Buyruk metinlerinde maddi dünyaya bakışta Makâlât'a nazaran çok daha olumsuzdur. Mesela Taşğın'ın nüshasında maddiyatın küçümsemesi veya aşığılanması anlamına gelen dünyanın bu çok belirgin gnostik lanetlenmesinde özellikle „köpek“ ve „leş“ metaforları kullanılır. O denli olmasa da Yaman'ın nüshasında da maddi dünyayı red eden kesin bir tutum söz konusudur. Burada da temel yaklaşım "maddiyat sevgisinin" "ilahî aşka" engel olduğu şeklindedir, ki bu anlayış, o dönemin tasavvufi akımları arasında oldukça yaygındır. Buna göre maddiyata taparak dünyaya bağlanmak bütün kötülüklerin anası ve günahların kaynağıdır, bundan vazgeçmek ise "her ibadetin başıdır."

Günahlar "büyük" (kebâir), "orta" (mutevassıt) ve "küçük" (sağâir) şeklinde tasnif edilmesine rağmen bu kategorilerin derinliğine bir tasviri yapılmıyor. Buna karşılık günahları azaltmak veya tümünden yok etmek için insan ilişkileri bir düzine emir ve kaideyle düzenlenir. Buyruklarda, Malâkât'ta açıklanan etik normların haricinde, "yalan söylememek", "adam öldürmemek", "hırsızlık yapmamak", "zina yapmamak" gibi On Emir'i hatırlatan ve Makâlât'ta farklı ahlakî prensiplerin içine oturtulan emirler ve yasaklar daha açık bir şekilde ifadesini bulmaktadır. Er-

demli ve ahlaklı davranışın esas amacı ise ikrar sahibini "insan-ı kâmil" mertebesine ulaştırmaktır. Bazı Buyruklarda ahlaklı davranışlarda kategorileştirmelere gidilir ve arzulan nihai aşamaya varmak için bütün kaideler bir tek "öze" indirgenir: "Mutlak iyilik". Bir Buyruk metninde bu mertebeler şu şekilde yer alır: "Ve meratib-i ahlâk ise dört türdür. Birinci: İyiliğe iyilik etmek merkep ahlâkıdır. İkinci: İyiliğe kemlik yılan ahlâkıdır. Üçüncü: Kötülüğe kötülük etmek kelp ahlâkıdır. Dördüncü: Kötülüğe iyilik etmek ahlâk-ı hamidendir. Bu ahlâk ile ahlâklanmış kişi insan-ı kâmil olur."

Buyruklarda Sünnilik karşıtı unsurların da etik norm oluşumuna dahil edilmesi dikkate değer bir husustur. "Yezid'e kuşak çözmek" veya "Yezit 'le lokma paylaşmamak" gibi hükümleri özellikle 16. yüzyıldaki Safavi-Osmanlı çatışmasının arka planında ve buna bağlı olarak var olma mücadelesi veren bir grubun „kendini koruma mekanizması“ kapsamında okumak gerekir.

Kızılbaşlıktan uzaklaşıp hızla ortodokslaşmaya evrilen son dönem Safaviliğinin Buyruk metinlerine etkisinin nasıl bir seyir takip ettiği fazla araştırılmış bir konu değildir. Fakat Şah Abbas dönemine (1587-1629) ait olduğunu tahmin ettiğimiz elyazmalarındaki bazı belirgin Şii elementleri çıplak gözle de görmek fevkalade mümkündür. Bu etki kendini hem sosyal ahlakın normlaştırılmasında (anti-Sünnilik gibi) hem de ritüel alanda gösterir. Mesela söz konusu dönemin metinlerinde ortodoks ibadet, bugünkü Şiiilikte gördüğümüz şekliyle lafızî manada farz kılınır.

Anadolu Kızılbaşlarının Safavilerden kopma/uzaklaşma ve kendilerini yeniden inşa etme süreciyle birlikte Buyruklarda da yansımaları bulan ibadetle ilgili yeni yorumların önü açıktır. Zahiri ortodoks ibadet, batini bir yoruma tabi tutularak bağlayıcı olmaktan çıkarılır. Bu gelişme farklı Buyruk metinlerine hemen hemen aynı şekilde akseder. Mesela Aytakin'in nüshasında ibadet konusuyla ilgili şu satırlar yer alır: "... Ve sufinin orucu mürşidine temenna vermektir. Ve zekatı mürşidine niyaz vermektir. Ve hacı mürşidin tecellâ eylemektir. Ve sufinin gazası mürşidine can-ı gönül ile başını ve canını vermektir. Sufinin kiblesi ve kâbesi mürebbinin ve rehberin yüzüne bakmaktır."

Klasik Sünni ve Şii ibadeti relative eden veya en azından bunun Kızılbaşlar için neden geçerli olmadığını açıklayan aynı yaklaşım, Yaman'ın yayınladığı nüshada da benzer şekilde karşımıza çıkar: "Ve Şeriat ehli olan kimseye lazım olan şunlardır: Namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, gücü yeterse de malının zekâtını vermektir. Tarikat ehli olan kimseye lazım olan ise: Meskenet ıssı olup ... bir kez can-ü gönülden yüzünü yere koyup tazarru-niyaz eylese Hak katında makbule geçer. Ve Şeriat'a göre, namazı cemaatle kılmanın hayrı ve sevabi çoktur derler, nerede cemaat çoksa, oraya giderler. Tarikat'a göre ise: Mürşid huzurunda cem olup ...sohbet halkasında ... oturmak, günahını ele vermek ve bin günaha bir özür niyaz eylemek ... de öyledir." "...Tarikat içinde Hacc'a gitmek, Mürebbi'in gönlüne girmektir. Zahiren Kâbe'ye giden

ayağı ile yürür gider. Amma Gönül Kâbesi'ne yüzü üzerine yürür gider." İşte günümüz mainstream Aleviliği, bu anlayışı esas alıp sadece pratik günlük ibadet konusunda değil, ortodoks Sünni-Şii teolojik geleneğin tümüne yaklaşımını bu zahiriliği görecelleştiren batini yorumun üzerine oturtmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak Alevilerin "temel metin"lerle ilişkisinin seleksiyon ihtiva eden tipik bir "sekretiklik" örneği teşkil ettiğini söyleyebiliriz. İnançlar arasındaki alışverişler ve "transferler" tek yönlü bir seyir izlemez: "Yabancı" elementlerin kabul edilip bünyeye uydurulması nasıl mümkün olabiliyorsa daha önce bünyeye dahil edilmiş bazı unsurların zaman içinde pasifize edilmesi ve unutulmaya terk edilmesi de aynı şekilde, inanç sistemindeki doğal işleyişin bir göstergesidir. Alevilik örneğinde bu girift "oluşum/dönüşüm" sürecini çok gerilere kadar ve tüm ayrıntılarıyla takip etmek – kaynak yetersizliğinden - belki hiç bir zaman mümkün olmayacaktır; fakat uzun erimli interdisipliner çalışmalarla bu inancın evrimleşmesindeki ana eğilimler ve gelişim çizgileri fevkalade tespit edilebilir. Bu yapılırken de batini yorum, eskiden olduğu gibi bugün de Makâlât ve Buyruk gibi metinlere yaklaşımda yegane hermenötik araç vazifesi gördüğü için özellikle üzerinde durulmayı hak ediyor.

Kaynakça

- Ağuışenoğlu, Hüseyin (2014): „Ethik im Alevitentum“, *Ethik im Weltkontext. Geschichten – Erscheinungsformen – Neue Konzepte* (Hrsg. von Yousefi, Hamid Reza / Seubert, Herald) içinde, S. 149-158. Wiesbaden.
- Aytakin, Sefer (2001): *Buyruk*. Ankara.
- Ayyıldız, Bektaş [2010]: *Buyruk. İmam CaferBuyruğu. Hakiki Din Yolu*. Ankara.
- Bal, Hüseyin (2010): "Hacı Bektaş Veli ve Hak Dini Arayışı", *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (Nevşehir, 17-18 Ağustos 2009)* içinde, s. 169-188. Ankara.
- Bozkurt, Fuat (1988): *Das Gebot. Mystischer Weg mit einem Freund*. Hamburg.
- Bozkurt, Fuat (2006): *Buyruk. İmam Cafer-i Sadık Buyruğu. İstanbul*.
- Coşan, Esad [1971]: *Hacı Bektaş-ı Veli. Makâlât*. Ankara.
- Gölpınarlı, Abdülkâdir (1985): *100 Soruda Tasavvuf*. İstanbul.
- Gramlich, Richard (1997): *Weltverzicht. Grundlagen und Weisen islamischer Askese*. Wiesbaden.
- Groß, Erich (1927): *Das Vilâjet-Nâme des Hâğğî Bektaşch. Ein türkisches Derwischevangeliem*. Leipzig.
- Jeremias, Joachim (1983): *Unbekannte Jesusworte*. Gütersloher.
- Kaplan, Doğan (2012): *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*. Ankara.
- Kitabı Mukaddes. Eski ve Yeni Ahit ("Tevrat" ve "İncil")*. İbrani, Kildani ve Yunani Dillerinden Son Tashih Edilmiş Tercümedir (1992). İstanbul.
- Korkmaz, Esat (2007): *Yorumlu İmam Cafer Buyruğu*. İstanbul.
- Savaş, Saim (2002): *XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik*. Ankara.
- Taşğın, Ahmet (2003): *Şeyh Sâfi Buyruğu (Menâkıbul'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr)*. Ankara.
- Wach, Joachim (1924): *Religionswissenschaft. Prolegomena zu ihrer wissenschaftstheoretischen Grundlegung*. Leipzig.
- Yılmaz, Ali / Akkuş, Mehmet / Öztürk, Ali (2007): *Makâlât. Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli*. Ankara.
- Yaman, Mehmet (2000): *Buyruk. Alevi İnanç-İbadet ve Ahlâk İlkeleri*. Mannheim.